

УДК [336.02: 336.76]061.1EU

DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.22.17>**Середа О.О.**

кандидат економічних наук, доцент,
Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0547-2077>

Sereda Olena

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University

РИНОК ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ ТА ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ: ДОСВІД ЄС

FINANCIAL SERVICES MARKET AND FINANCIAL INCLUSION: EU EXPERIENCE

Статтю присвячено актуальним проблемам ринку фінансових послуг та фінансової інклюзії через призму досвіду ЄС. Розглянуто систему фінансового нагляду в ЄС та визначено роль наднаціональних регуляторів в сфері банківської діяльності, страхової діяльності та пенсійного забезпечення, ринку цінних паперів. Досліджено динаміку активів компаній фінансового сектору ЄС за останні п'ять років. На основі аналізу виявлено домінуючі інституції, що надають фінансові послуги. Проаналізовано динаміку основних показників розвитку банківського сектору та страхового ринку ЄС. Досліджено динаміку кредитування приватного сектору та з'ясовано пріоритетні напрями. Визначено теоретичні передумови для аналізу фінансової інклюзії. Здійснено порівняння рівня фінансової інклюзії в країнах ЄС та України. З'ясовано, що фінансова інклюзія є ключовим чинником для забезпечення доступу населення до основних фінансових послуг, її розвиток через цифрові технології значно знижує бар'єри доступу до фінансових послуг.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, фінансова інклюзія, фінансова грамотність, Європейський союз, фінансові послуги, фінансові установи, фінансовий нагляд в ЄС.

The financial services market plays a key role in the economy, ensuring interaction between investors and consumers of investment resources, which directly affects economic growth and social stability. The study of the EU experience in the development of financial markets and financial inclusion is relevant for Ukraine, given the European integration aspirations and the need to develop a stable and accessible financial system. The purpose of the article is to study the features of the functioning of the EU financial services market, study the experience of EU countries in increasing the level of financial inclusion, and determine the possibilities of using this experience for the development of the financial sector of Ukraine in the context of European integration aspirations. Methods used in the study: generalization, comparison, analysis, synthesis, methods of economic and statistical analysis. Results obtained. It was found that effective financial supervision, segment development and increased financial inclusion are necessary to create an effective financial services market. The financial supervision system in the EU is considered and the role of supranational regulators in the field of banking, insurance and pension provision, and the securities market is determined. Based on the analysis of indicators, dominant institutions providing financial services were identified. The dynamics of private sector lending were studied and priority areas were identified. Financial inclusion is a key factor in ensuring the population's access to basic financial services, and its development through digital technologies significantly reduces barriers, but requires the development of financial and digital literacy. The practical significance of the results obtained lies in the possibility of their application to improve the national strategy for the development of the financial sector of Ukraine. The identified EU approaches to regulating the financial services market and implementing financial inclusion mechanisms can be used to: increase the availability of financial services for the population

and business through the development of digital platforms; harmonization of the regulatory framework in accordance with European standards; building trust in financial institutions.

Keywords: *financial services market, financial inclusion, financial literacy, European Union, financial services, financial institutions, financial supervision in the EU.*

Постановка проблеми. Ринок фінансових послуг є одним із ключових елементів економіки, що займає важливу роль у забезпеченні взаємодії між інвесторами та суб'єктами, які споживають інвестиційні ресурси. Європейський союз (ЄС), як один із глобальних центрів фінансової інтеграції, демонструє успішні підходи до розвитку ринку фінансових послуг, зокрема через впровадження інноваційних механізмів регулювання, забезпечення доступності фінансових ресурсів для населення і бізнесу, а також підтримку ініціатив у сфері фінансової інклюзії. З огляду на євроінтеграційні прагнення України, дослідження досвіду ЄС у сфері ринків фінансових послуг набувають особливої актуальності. Основними компонентами, що формують сприятливе середовище для розвитку фінансового сектора є дієва наглядова та регуляторна база функціонування ринку фінансових послуг ЄС та доступність до фінансових послуг. Отже, аналіз ринку фінансових послуг і фінансової інклюзії через призму досвіду ЄС має вагоме значення для визначення оптимальних підходів до трансформації фінансових систем у напрямі більшої відкритості, стабільності та справедливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розробкою теоретичних та практичних основ, а також особливостями розвитку фінансового сектора досліджували такі українські вчені, як Вовчак О., Міщенко С., Барановський О., Школьник І., Боярко І. Закордонні вчені здебільшого зосереджували увагу на пошуку взаємозв'язку розвитку фінансового сектора та економічного зростання. Мелкаму Дередже Але досліджував взаємозв'язок між фінансовими технологіями, штучним інтелектом, інформаційно-комунікаційними технологіями, інституційною якістю та розвитком фінансового сектора [1]. Проблематика регулювання ринку фінансових послуг в ЄС представлена в працях Бачо Р. [2], Panagiannaki K. [3], Шапран Н.С. [4].

Результати досліджень проблем фінансової інклюзії відображено в працях Ануфрієва, К.В., Шкляр, А.І. [5], Demertzis M., L. Léry Moffat, A. Lusardi, J. Mejino López [6], Науменкова С., Міщенко С., Міщенко В. [7], Парубець О.М., Садчикова І.В., Кальченко О.О., Тарасенко О.М. [8]. В своєму дослідженні Federico, Domenica; Grazioli, Riccardo; Milioli, Maria Adele; Notte, Antonella; Poletti, Lucia розглядають стан фінансової та соціальної інклюзії та розвиток фінансового сектору в країнах-членах ЄС [9].

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей функціонування ринку фінансових послуг ЄС, дослідження досвіду країн ЄС у напрямі підвищення рівня фінансової інклюзії, визначення можливостей використання цього досвіду для розвитку фінансового сектора України в контексті євроінтеграційних прагнень.

Виклад основного матеріалу. За останні десятиліття фінансові ринки ЄС та Європи зазнали значних трансформацій, що охоплюють чотири ключові напрямки: глобалізація, функціональна інтеграція, інновації в фінансовому секторі, використання цифрових технологій. Глобалізація проявляється в перетворенні національних ринків на єдиний інтегрований простір. Водночас посилення функціональної інтеграції виявляється у взаємопроникненні різних сегментів ринку та створенні фінансових екосистем. Фінансові інновації охоплюють широкий спектр змін, включаючи появу нових фінансових інструментів, удосконалення процесів, впровадження сучасних технологій. Використання інтернет-технологій також значно вплинуло на фінансові ринки, забезпечивши цифровізацію процесів і зробивши фінансові продукти та послуги доступними для широкого кола інвесторів. Для створення ефективного ринку фінансових послуг необхідним є дієвий фінансовий нагляд, розвиток сегментів та підвищення фінансової інклюзії.

Нагляд за фінансовою системою в Європейському Союзі сьогодні забезпечується Європейською системою фінансового нагляду (European System of Financial Supervision, ESFS) та єдиним наглядовим механізмом (Single Supervisory Mechanism, SSM) [3; 10]. Європейська система фінансового нагляду функціонує за галузевою моделлю нагляду та базується на п'яти європейських регламентах. На макrorівні її складовою є Європейська рада систематичних ризиків (ESRB), яка виконує макропруденційний нагляд за фінансовою системою в ЄС.

ESFS та SSM працюють на мікроекономічному рівні, забезпечуючи послідовність і ефективність регуляторних заходів. ESFS включає три європейські наглядові органи [3; 10]: Європейське банківське управління (EBA), Європейське управління страхування та професійного пенсійного забезпечення (EIOPA), Європейське управління з цінних паперів і ринків (ESMA), а також їхній спільний комітет, ESRB та національні регулятори країн. Ці органи називають Європейськими наглядовими органами (ESA), вони сприяють гармонізації правил та посилюють конвергенцію наглядових практик у ЄС. ESA працюють над створенням єдиного набору правил для фінансових ринків, захистом інвесторів і споживачів, а також забезпеченням ефективного мікропруденційного нагляду. Вони розробляють нормативні акти, стандарти регулювання та рекомендації, що координують діяльність національних наглядових органів. Крім цього, ESA мають важливу роль у наданні консультацій Раді ЄС та Європейській комісії, координуванні транскордонного співробітництва та впровадженні інновацій у сфері FinTech і кібербезпеки.

Єдиний наглядовий механізм (SSM) [3] є одним із чотирьох основних компонентів Європейського банківського союзу поряд із Єдиним механізмом врегулювання (SRM), Схемою гарантування вкладів та Єдиним зводом правил. Він діє як інтегрована адміністрація Європейського центрального банку (ЄЦБ) і національних компетентних органів. Хоча SSM спочатку створювався для країн Євросони, він залишається доступним для інших держав-членів ЄС, які виявляють бажання долучитися до цієї системи через тісну співпрацю.

В Україні регулювання та нагляд за діяльністю фінансових інституцій здійснює дві установи: Національний банк України (НБУ) та Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку (НКЦПФР). НБУ регулює та спостерігає за діяльністю комерційних банків, а також небанківських фінансових установ: «страхових, лізингових, факторингових компаній, кредитних спілок, ломбардів та інших фінансових компаній» [11]. НКЦПФР здійснює регулювання та нагляд: «за діяльністю на ринках капіталу та організованих товарних ринках задля забезпечення умов для їхнього належного та ефективного функціонування» [12]; у системі накопичувального пенсійного забезпечення; за «функціонуванням фінансово-кредитних механізмів і управління майном при будівництві житла та операцій з нерухомістю» [12].

Розглянемо динаміку обсягів активів фінансових корпорацій на основі даних ЄЦБ для Євросони (рис. 1).

Дані свідчать, що обсяги активів кредитних установ у період 2019–2023 рр. демонстрували зростання, за винятком 2020 та 2022 років, які були кризовими через пандемію COVID-19 та несприятливу геополітичну ситуацію.

Також за даними прослідковується, що кредитні установи є домінантним сегментом за обсягами активів у фінансовому секторі ЄС. Серед усіх представлених інституцій їх активи складають понад 50%.

Станом на кінець 2023 року активи кредитних установ перевищували обсяги активів страхових компаній у 4,4 рази, пенсійних фондів – у 11 разів, а інвестиційних фондів – у 2,2 рази.

Частка активів інвестиційних фондів в структурі фінансового сектора становить близько 25%. Їхнє стабільне зростання свідчить про підвищення інвестиційної активності та довіри інвесторів до цих інструментів. Обсяги активів страхових компаній пенсійних фондів зростають повільніше, але зберігають стабільну тенденцію. Це

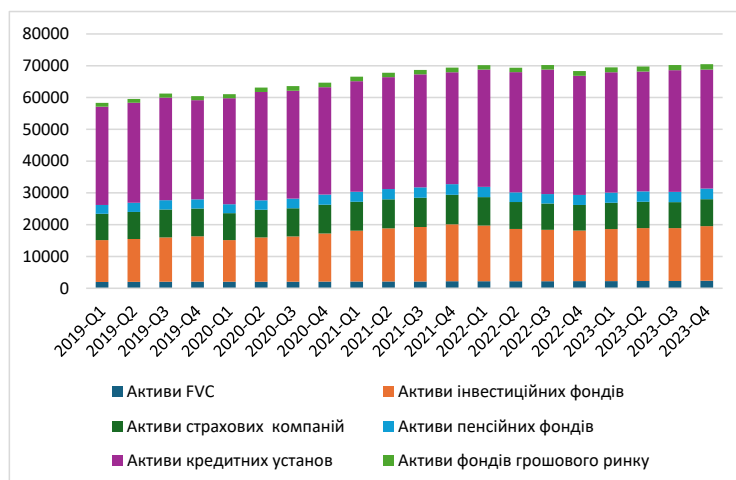

Рис. 1. Динаміка активів фінансових корпорацій в Єврозоні

Джерело: побудовано за даними [13]

свідчить про стійкість цих секторів хоч і на відсутність суттєвих інвестиційних проривів. Активи фондів грошового ринку залишаються найменшими серед представлених інституцій, проте їхній обсяг також поступово збільшується.

Розглянемо більш детально найбільш розвинуті сектори фінансового ринку ЄС: банківський та страховий. Банківський сегмент задає ключові напрями розвитку фінансових ринків, тому доцільно проаналізувати кредити, надані приватному сектору (рис. 2). Це дозволить оцінити вплив кредитних інструментів на економічну активність і стабільність.

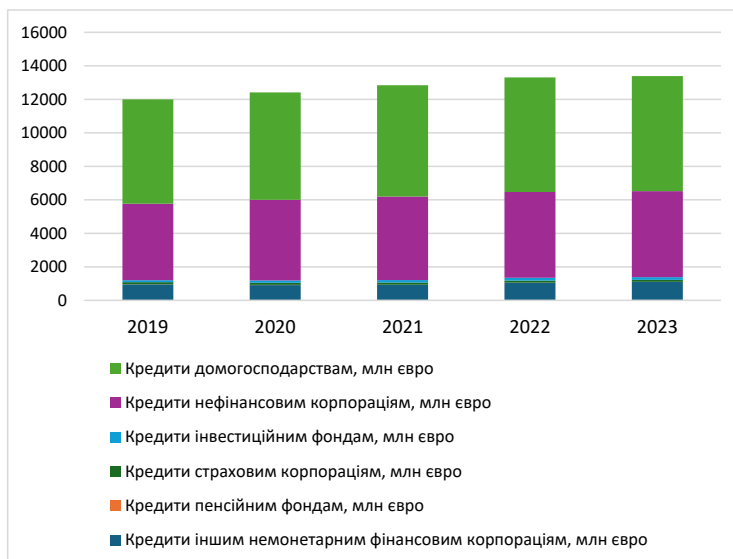

Рис. 2. Динаміка кредитування приватного сектора в ЄС

Джерело: побудовано за даними [13]

Позики приватному сектору в Єврозоні становили 13388,8 млн євро у 2023 рр., досягнувши найвищого рівня, та низького рівня в 12000,1 млн євро в 2019 році. Згідно з опублікованою статистикою ЄЦБ, найбільша частка в кредитах приватному сектору належить домогосподарствам (понад 50%). Обсяги кредитування домогосподарств кредитними установами в Єврозоні впродовж 2019–2023 рр. мали стійку позитивну динаміку. Найвищі темпи зростання обсягів кредитування домогосподарств спостерігались у 2021 році (на 3,7%), коли відбувалось відновлення економічної активності після пандемії. У 2023 р. загальний обсяг кредитування збільшився, проте темпи зростання сповільнились. Кредити нефінансовим корпораціям складають майже 38% в портфелю кредитування. Позики суб'єктам господарювання у Єврозоні мали тенденцію до зростання, найбільше значення було у 2020 році (зростання на 4,1% порівняно з роком раніше), у 2023 р. зростання значно уповільнилось. Стагнація банківського кредитування може стати значною перешкодою для економічного розвитку в ЄС, адже саме кредитні установи є ключовим джерелом фінансування корпоративного сектора на континенті. Це відрізняє Європу від, наприклад, США, де корпоративний сектор залучає фінансові ресурси на ринках капіталу. Особливе значення розширення кредитування матиме для малого та середнього бізнесу, який є основою економіки ЄС та значною мірою залежачи від доступу до банківських позик.

Основними показниками страхового ринку є обсяги страхових премій, страхові виплати, аквізиційні витрати та страхові технічні резерви (табл. 1).

Дані табл. 1 свідчать про динамічний розвиток страхового сегмента ЄС. Обсяги страхових премій – це загальна сума коштів, зібраних страховими компаніями за укладеними договорами страхування протягом певного періоду. Цей показник відображає рівень попиту на страхові послуги та загальну активність ринку. У 2020 році страхові премії знизилися на 30 млн євро (-2,67%), що можна пов'язати з впливом пандемії COVID-19 на ринок страхових послуг. У 2021 році було зафіксоване значне зростання на 105,72 млн євро (+9,66%), що свідчить про поступове відновлення ринку. У 2022 році зростання премій сповільнилося до 19,53 млн євро (+1,63%), що демонструє стабілі-

Таблиця 1

Динаміка показників розвитку страхових компаній в ЄС

Показник	2019	2020	2021	2022	2023
Страхові премії, всього, в т.ч.	1124	1094	1199,7	1219,3	1266,4
головні офіси	1013,6	980,67	1068,3	1072,2	1140,6
філії Єврозони, за винятком внутрішніх	51,14	52,04	58,21	64,05	58,14
філії за межами Єврозони	59,23	61,29	73,26	83,04	67,62
Страхові виплати, всього, в т.ч.	823,25	834,93	885,97	937,67	1042,5
головні офіси	759,09	759,87	809,22	846,05	961,89
філії Єврозони, за винятком внутрішніх	26,47	31,96	32,83	38,38	36,66
філії за межами Єврозони	37,68	43,11	43,92	53,25	44
Аквізиційні витрати	116,49	118,85	125,86	136,32	143,08
Страхові резерви	6581,96	6836,76	6951,92	5758,27	6092,29

Джерело: складено автором на основі даних [13]

зацію після періоду активного відновлення. У 2023 році зростання страхових премій становило 47,10 млн євро (+3,86%), вказуючи на продовження помірною зростання.

Важливим показником є також обсяг страхових виплат, що характеризує суми, виплачені страховиками клієнтам у разі настання страхових випадків, та дає уявлення про збитковість застрахованих ризиків і ефективність управління резервами. Страхові виплати у 2020 році збільшилися на 11,68 млн євро (+1,42%), що могло бути результатом зростання кількості страхових випадків унаслідок пандемії. У 2021 році виплати зросли на 51,04 млн євро (+6,11%), продовжуючи тенденцію збільшення. У 2022 році темп зростання виплат залишався стабільним, збільшившись на 51,70 млн євро (+5,84%). У 2023 році спостерігалось суттєве зростання на 104,87 млн євро (+11,18%), що може вказувати на підвищений рівень страхових випадків або значні фінансові збитки у цьому році.

Аквізиторські витрати пов'язані з укладанням та пролонгацією договорів, зокрема, комісійні виплати агентам, рекламу та інші маркетингові витрати, оплату послуг експертам. Аквізиторські витрати у 2020 році зросли незначно на 2,36 млн євро (+2,03%), що може свідчити про обережний підхід до залучення нових клієнтів у кризовий рік. У 2021 році витрати збільшилися на 7,01 млн євро (+5,90%), що демонструє активізацію маркетингових зусиль компаній. У 2022 році спостерігалось подальше зростання витрат на 10,46 млн євро (+8,31%), через посилену конкуренцію. У 2023 році темп зростання витрат уповільнився, становивши 6,76 млн євро (+4,96%).

Страхові резерви страхових компаній відображають обсяги коштів, зарезервованих для виконання майбутніх страхових зобов'язань. У 2020 році спостерігалось збільшення до 6836,76 млн (+3,87%), що може бути пов'язано з посиленням резервування через пандемію, така тенденція продовжилась у 2021. Проте у 2022 році стався суттєвий спад до 5758,27 млн (-17,19%), що може бути пов'язано з високими страховими виплатами чи переоцінкою зобов'язань у контексті негативної геополітичної ситуації. У 2023 році страхові резерви частково відновилися до рівня 6092,29 млн (+5,80%). Загальна динаміка показників страхового сегмента відображає чутливість страхового ринку до зовнішніх економічних і політичних шоків, а також здатність адаптуватися до змін середовища.

Аналіз підходів різних інституцій та науковців щодо фінансової інклюдії, свідчить про наявність різних підходів до цього поняття. Тому в дослідженні виокремлені певні теоретичні положення, які будуть використовуватись для подальшого аналізу [6–9; 14]:

1. Фінансова інклюдія відображає залучення дорослого населення країни до використання основних фінансових послуг (грошові перекази та платежі, послуги із заощадження, кредитування та страхування).

2. Фінансова інклюдія розглядається в площині збільшення залучення громадян до офіційних фінансових послуг.

3. Відсутність доступу фізичних осіб до основних фінансових послуг, з міркувань, не пов'язаних з критеріями ефективності є фінансова ексклюзія.

4. Фінансова інклюдія розглядається як реальний доступ споживачів до основних фінансових послуг, що означає своєчасне надання фінансових послуг клієнтам у зручній формі, прийнятною ціною для споживача та прибутковою для фінансової установи.

5. Цифрова фінансова інклюдія завдяки мобільним додаткам, онлайн-платформам та електронним гарантіям цифрова інклюдія сприяє зниженню бар'єрів для доступу до фінансової системи, розширює географічну доступність послуг і забезпечує більшу прозорість та ефективність транзакцій. Водночас її розвиток потребує уваги до фінансової та цифрової грамотності, кібербезпеки та адаптації регуляторних механізмів для захисту споживачів.

Фінансова інклюдія та фінансова грамотність є взаємопов'язаними поняттями, які мають спільну мету – покращення доступу до фінансових послуг та підвищення здатності громадян ефективно ними користуватися. Дані опитування з питань фінансової грамотності за методологією ОЕСР (табл.2) свідчать про зростання рівня

Таблиця 2

Індекс фінансової грамотності в Україні та країнах ЄС

	Ставлення	Знання	Поведінка	Індекс фінансового грамотності
Україна	2,5	4,3	5,5	12,3
Болгарія	2,9	4,1	5,3	12,3
Чехія	3,1	4,5	5,3	12,9
Німеччина	3,1	5,2	5,7	13,9
Естонія	3,1	4,9	5,3	13,3
Італія	3,0	3,9	4,2	11,1
Польща	2,6	5	5,5	13,1
Португалія	3,2	4	5,9	13,1
Румунія	2,7	3,5	5	11,2
Угорщина	3,3	4,6	4,5	12,4
Словенія	3,6	4,8	6,3	14,7

Джерело: [15]

фінансової грамотності в Україні у 2021 р. порівняно з 2018 р., а також з іншими країнами ЄС, проте є певні розбіжності у рівні фінансової грамотності залежно від віку, місця проживання, рівня освіти та доходів [15]. Окрім цього в Україні нижчий рівень доходів, менший запас міцності з доходів, що призводить до значного фінансового стресу громадян.

Відповідно до методології ОЕСР [15], загальний Індекс фінансової грамотності в Україні складав 12,3 бала, що становить 58% від його максимально можливого значення. Водночас темп приросту Індeksu фінансової грамотності в країнах ЄС (Естонія, Польща, Угорщина, Чехія) становив лише 2,4%. Україна також майже зрівнялася з цими країнами за відсотковим значенням від максимального показника (60%).

Для оцінювання рівня фінансової інклюзії у методиці ОЕСР використовувався показник «знання щонайменше 5 фінансових продуктів». В Україні рівень обізнаності про фінансові продукти залишається досить високим і демонструє позитивну динаміку: у 2021 році 79% респондентів знали щонайменше 5 фінансових продуктів, порівняно з 74% у 2018 році. За цим показником Україна перевершує такі країни, як Болгарія та Естонія, і наближається до рівня Польщі. Рівень користування фінансовими продуктами в Україні залишається відносно низьким: лише 57% громадян зазначили, що користувалися фінансовими продуктами протягом останніх двох років. У 2021 році, як і у 2018 році, 21% опитаних зверталися до родичів чи друзів з проханням позичити гроші або зберегти їх замість використання відповідних фінансових продуктів. В країнах ЄС цей показник нижчий (19%).

Оцінювати фінансову інклюзію можна за іншими показниками. Відповідно до Global Findex вимірювання здійснюється на основі показників: охоплення, використання, якість [16]. Охоплення означає інфраструктурний доступ клієнтів до обслуговування і характеризується наявністю фінансових установ, розгалуженістю їх філій, відділень, технічних засобів для обслуговування, можливістю дистанційного обслуговування тощо. Частота використання фінансових послуг пов'язана з рівнем фінансової грамотності, розумінням продуктів і довірою до фінансових установ. Якість фінансових послуг оцінюється через призму їх відповідності потребам клієнтів: цінової доступності, безперервності надання, захисту прав споживачів тощо.

Показники, що характеризують рівень доступності громадян за основними фінансовими послугами в деяких країнах ЄС та у порівнянні з Україною наведено в табл. 3.

Таблиця 3

Показники фінансової інклюзії за базовими фінансовими послугами країн ЄС та України

	Є рахунки, %	Використовували дебетову або кредитну картку, %	Здійснивали цифрові платежі, %	Заощадували у фінансових установах, %	Брали позик в фінансових установах, %	Є доступ до інтернет, %
Бельгія	99,0	93,4	97,3	57,0	48,0	93,8
Болгарія	84,0	49,9	68,3	23,1	26,4	88,4
Кіпр	93,1	72,0	78,6	28,1	31,2	85,5
Чехія	94,9	84,4	93,1	59,8	31,3	93,5
Німеччина	100,0	90,7	99,5	57,1	54,7	89,0
Данія	100,0	98,6	99,9	67,3	53,2	99,1
Іспанія	98,3	86,8	97,1	53,5	51,9	92,4
Естонія	99,4	94,4	97,7	61,8	33,6	98,4
Фінляндія	99,5	95,6	97,7	62,0	53,0	98,8
Франція	99,2	87,1	98,4	53,7	44,4	90,3
Греція	94,9	74,8	88,1	26,5	20,1	91,8
Ірландія	99,7	92,3	98,0	63,5	54,1	90,5
Італія	97,3	83,5	93,0	48,9	55,0	91,0
Латвія	96,6	84,8	93,0	42,9	22,7	96,3
Польща	95,7	81,1	91,4	36,4	31,9	94,9
Португалія	92,6	81,0	87,5	42,7	30,4	86,7
Румунія	69,1	42,3	56,1	18,7	19,1	86,1
Словацька Республіка	95,6	83,2	92,7	58,9	34,4	94,7
Словенія	99,0	89,8	93,6	39,8	42,4	90,3
Швеція	99,7	96,2	98,4	79,7	48,7	96,5
Україна	83,6	56,5	75,4	10,5	34,1	91,3

Джерело: складено на основі [16]

Наявність рахунку є ключовим індикатором доступу населення до фінансових послуг. Громадяни, які не мають рахунку в фінансовій установі, належать до категорії населення, яке не користується банківським обслуговуванням. В наведених країнах ЄС цей показник достатньо високий, окрім Румунії та Болгарії. В Україні 83,6% дорослого населення мають рахунки в банківських установах. У 2021 році охоплення населення традиційними каналами обслуговування з використанням платіжних карток та через цифрові платіжні системи в країнах є високим, в Україні ці показники дещо нижчі 56,5% та 75,4%. Показники щодо заощаджень та кредитування в фінансових установах в країнах ЄС є диференційованими. В Україні показник щодо заощаджень населення має критично низьке значення (10%), використання фінансових послуг кредитування відповідає середньому рівню країн ЄС.

Показники фінансової інклюзії за спрямованістю використання коштів на рахунках наведено в табл. 4.

Показники фінансової інклюзії, пов'язані зі спрямованістю використання коштів на рахунках, демонструють суттєві відмінності між країнами ЄС та Україною. Високий

Таблиця 4

Показники фінансової інклюзії за спрямованістю використання коштів на рахунках у країнах ЄС та України

	Отримували зарплату в приватному секторі,%	Отримували державні виплати (трансферти, пенсії, зарплату),%	Сплачували комунальні платежі,%
Бельгія	39,2	50,7	73,7
Болгарія	26,5	28,2	37,0
Кіпр	33,0	40,8	37,4
Чехія	35,2	42,3	67,5
Німеччина	35,7	31,2	86,7
Данія	49,4	52,0	71,7
Іспанія	23,9	37,3	60,5
Естонія	56,6	56,5	72,8
Фінляндія	41,1	54,3	79,3
Франція	28,4	28,9	76,6
Греція	31,2	48,2	60,4
Ірландія	34,6	42,3	70,2
Італія	27,4	34,1	65,6
Латвія	37,8	63,4	68,5
Польща	40,4	31,0	69,5
Португалія	38,3	34,8	60,6
Румунія	22,8	22,6	20,5
Словацька Республіка	39,8	49,5	69,8
Словенія	43,3	56,6	63,5
Швеція	42,9	64,3	72,5
Україна	19,6	40,5	42,1

Джерело: складено на основі [16]

рівень отримання зарплати на рахунки у приватному секторі характерний для таких країн, як Естонія (56,6%) та Данія (49,4%). Натомість Україна має один із найнижчих показників (19,6%), що вказує на отримання зарплати в готівковій формі у приватному секторі. Сплата комунальних платежів є найвищою в Німеччині (86,7%) та Фінляндії (79,3%), тоді як в Україні цей показник становить лише 42,1%, що відображає нижчий рівень інтеграції населення до офіційної фінансової системи.

Фінансова грамотність, як економічно важливий елемент, доповнює фінансове регулювання, сприяючи реалізації програми ринків капіталу ЄС через стимулювання відповідального інвестування, покращення використання інвестиційних можливостей та усвідомлення ризиків. Усі країни ЄС мають або перебувають у процесі розробки національних стратегій фінансової грамотності. Цифровізація фінансових послуг та технологій підвищує потребу в фінансових знаннях, акцентуючи увагу на адаптації освітніх ініціатив до вікових груп і впливу цифрових продуктів на фінансову поведінку.

НБУ сформував стратегію фінансової грамотності, в основу якої покладені євроінтеграційні прагнення країни. Пріоритетами стратегії фінансової грамотності визначено: зміцнення фінансової культури, формування українця європейського, фінансово обізнаного, орієнтир на молодь, розробка єдиної комунікаційної платформи, створення освітньо-інформаційного центру. НБУ визначає фінансову інклюзію як «драйвер економічного зростання» [11].

Висновки. 1. Метою розвитку ринку фінансових послуг є задоволення потреб споживачів, які у своїй діяльності потребують використання різних фінансових послуг для досягнення власних цілей. Для створення ефективного ринку фінансових послуг необхідно дієвий фінансовий нагляд, розвиток сегментів та підвищення фінансової інклюзії. 2. Фінансовий нагляд у Європейському Союзі забезпечується комплексною системою, що включає Європейську систему фінансового нагляду (ESFS) та Єдиний наглядовий механізм (SSM), які працюють на макро- та мікрорівнях для забезпечення стабільності фінансових ринків, гармонізації регуляторних вимог та захисту споживачів. Європейські наглядові органи сприяють розвитку фінансових ринків, забезпечують інновації в сфері FinTech і кібербезпеки, а також підтримують сталість через інтеграцію екологічних, соціальних та управлінських стандартів. Для прискорення інтеграційних процесів в Україні в сфері фінансового нагляду необхідно продовжити реформи, спрямованих на гармонізацію національного регулювання із європейськими стандартами. 3. Проведений аналіз дозволив виявити домінуючі інституції, що надають фінансові послуги: кредитні установи (понад 50% за активами) та інвестиційні фонди (25% за активами). Це підкреслює важливість банківського сектору для економічної стабільності та розвитку ЄС. 3. Кредитні послуги є критично важливими для розвитку приватного сектору ЄС, оскільки вони забезпечують необхідне фінансування для бізнесу, стимулюючи інвестиції, інновації та економічне зростання. За даними аналізу найбільша частка в портфелі кредитних установ належала домогосподарств (понад 50% всіх кредитів), на другому місці – кредити нефінансовим корпораціям (38%). Впродовж 2019–2023 рр. обсяги кредитування мали стійку позитивну динаміку, проте у 2023 р. зростання значно уповільнилось. Стагнація банківського кредитування може стати значною перешкодою для економічного розвитку в ЄС, адже саме кредитні установи є ключовим джерелом фінансування корпоративного сектору. 4. Фінансова інклюзія є ключовим чинником для забезпечення доступу населення до основних фінансових послуг, і її розвиток через цифрові технології значно знижує бар'єри, проте потребує розвитку фінансової та цифрової грамотності.

Список використаних джерел:

1. Melkamu Dereje Alemu. Financial Technology (FinTech), Artificial Intelligence (AI), ICT, Institutional Quality, and Financial Sector Development: International Evidence. 2024. URL: <https://www.researchsquare.com/article/rs-5712330/v1> (дата звернення: 08.11.2024).
2. Бачо Р.І. Загальна характеристика сучасної системи регулювання ринку фінансових послуг в Європейському Союзі. *Економіка і організація управління*. 2014. № 1(17)–2(18). С. 36–42.
3. Panagiannaki K. The «Europeanization» of Financial Supervision in the Aftermath of the Crisis. *Eucrim*. 2015. № 4. Р. 161–164. URL: https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2015-04.pdf#page=35 (дата звернення: 08.11.2024).
4. Шапран Н.С. Реформування системи фінансового нагляду в ЄС. *Фінанси, облік і аудит*. 2013. Вип. 1(21). С. 164–170.
5. Ануфрієва К.В., Шкляр А.І. Фінансова інклюзія як чинник соціоекономічного розвитку. *Український соціум*. 2019. № 3(70). С. 59–77.
6. Demertzis M., Moffat L., Lusardi A. and Mejino López J. The state of financial knowledge in the European Union. *Policy Brief Bruegel*. 2024. № 04. URL: https://www.bruegel.org/system/files/2024-02/PB%2004%202024_0.pdf (дата звернення: 08.11.2024).
7. Науменкова С., Міщенко С., Міщенко В. Цифрова фінансова інклюзія для прискорення досягнення цілей сталого розвитку. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2023. № 1(222). С. 102–112.
8. Парубець О.М., Садчикова І.В., Кальченко О.О., Тарасенко О.М. Фінансова інклюзія як інструмент доступності населення до ринку фінансових послуг країн ЄС. *Економіка. Фінанси. Право*. 2022. № 1(1). С. 11–16.
9. Federico Domenica, Grazioli Riccardo, Milioli Maria Adele, Notte Antonella, Poletti Lucia Financial and social inclusion in Europe, EIF Working Paper. No. 2021/72. European Investment

Fund (EIF), Luxembourg. 2021. URL: https://www.eif.org/news_centre/publications/EIF_Working_Paper_2021_72.html (дата звернення: 08.11.2024).

10. European system of financial supervision. European Commission. URL: https://finance.ec.europa.eu/regulation-and-supervision/european-system-financial-supervision_en (дата звернення: 08.11.2024).

11. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision> (дата звернення: 08.11.2024).

12. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua/> (дата звернення: 08.11.2024).

13. ECB Data Portal. <https://data.ecb.europa.eu/publications/>

14. World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview> (дата звернення: 08.11.2024).

15. Фінансова грамотність, фінансова інклюзія та фінансовий добробут в Україні у 2021. Звіт за результатами дослідження. 2021. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4 (дата звернення 08.11.2024).

16. Global Financial Inclusion (Global Findex) Database about Central Data Catalog. URL: <https://microdata.worldbank.org/index.php/catalog/global-findex/?page=1&ps=15&repo=global-findex> (дата звернення: 08.11.2024).

References:

1. Melkamu Dereje Alemu (2024). Financial Technology (FinTech), Artificial Intelligence (AI), ICT, Institutional Quality, and Financial Sector Development: International Evidence. Available at: <https://www.researchsquare.com/article/rs-5712330/v1> (accessed November 8, 2024).

2. Bacho R. Y. (2014). Zahalna charakterystyka suchasnoi systemy rehuliuвання rynku finansovykh posluh v Yevropeiskomu Soiuzi. Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia [General characteristic of the modern system of financial services market regulation in the European Union]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, no. 1(17)–2(18), pp. 36–42. (in Ukrainian)

3. Panagiannaki K. (2015). The “Europeanization” of Financial Supervision in the Aftermath of the Crisis. *Eucrim*, no. 4, pp. 161–164. Available at: https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2015-04.pdf#page=35 (accessed November 8, 2024).

4. Shapran N. S. (2013) Reformuvannya systemy finansovoho nahliadu v YeS [Reformuvannya systemy finansovoho nahliadu v YES [Reforming the financial supervision system in the EU]. *Finansy, oblik i audyt*, vol. 1(21), pp. 164–170. (in Ukrainian)

5. Anufriieva K. V., Shkliar A. I. (2019). Finansova inkluziia yak chynnyk sotsioekonomichnoho rozvytku [Financial inclusion as a factor for socio-economic development]. *Ukrainskyi sotsium*, no. 3(70), pp. 59–77. (in Ukrainian)

6. Demertzis M., Moffat L., Lusardi A. and Mejino López J. (2024). The state of financial knowledge in the European Union. *Policy Brief Bruegel*, no. 04. Available at: https://www.bruegel.org/system/files/2024-02/PB%2004%202024_0.pdf (accessed November 8, 2024).

7. Naumenkova S., Mishchenko V. (2023). Tsyfrova finansova inkluziia dlia pryskorennia dosiahnennia tsilei staloho rozvytku [Digital financial inclusion to accelerate the achievement of the sustainable development goals]. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Economics*, no. 1(222), pp. 102–112. (in Ukrainian)

8. Parubets O. M., Sadchykova I. V., Kalchenko O. M., Tarasenko O. O. (2022) Finansova inkluziia yak instru-ment dostupnosti naseleння do rynku finansovykh posluh krain YeS [Financial inclusion as a tool for population accessibility to the financial services market of EU countries]. *Ekonomika. Finansy. Pravo – Economy. Finances. Right*, vol. 1/1, pp. 11–16. (in Ukrainian)

9. Federico Domenica, Grazioli Riccardo, Milioli Maria Adele, Notte Antonella, Poletti Lucia (2021) Financial and social inclusion in Europe, EIF Working Paper. No. 2021/72. European Investment Fund (EIF), Luxembourg. Available at: https://www.eif.org/news_centre/publications/EIF_Working_Paper_2021_72.htm (accessed November 8, 2024).

10. European system of financial supervision. European Commission. Available at: https://finance.ec.europa.eu/regulation-and-supervision/european-system-financial-supervision_en (accessed November 8, 2024).

11. The official web site of the National Bank of Ukraine. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/supervision> (accessed November 25, 2024).

12. The official web site of the National Securities and Stock Market Commission. Available at: <https://www.nssmc.gov.ua/> (accessed November 8, 2024).

13. ECB Data Portal. Available at: <https://data.ecb.europa.eu/publications/>

14. World Bank. Available at: <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/overview> (accessed November 8, 2024).

15. Financial literacy, financial inclusion and financial well-being in Ukraine in 2021. Research report. 2021. Available at: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Research_Financial_Literacy_Inclusion_Welfare_2021.pdf?v=4 (accessed November 8, 2024). (in Ukrainian)

16. Global Financial Inclusion (Global Findex) Database about Central Data Catalog. Available at: <https://microdata.worldbank.org/index.php/catalog/global-findex/?page=1&ps=15&repo=global-findex> (accessed November 8, 2024).
